د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

مدني زده کړې

نهم ټولګی

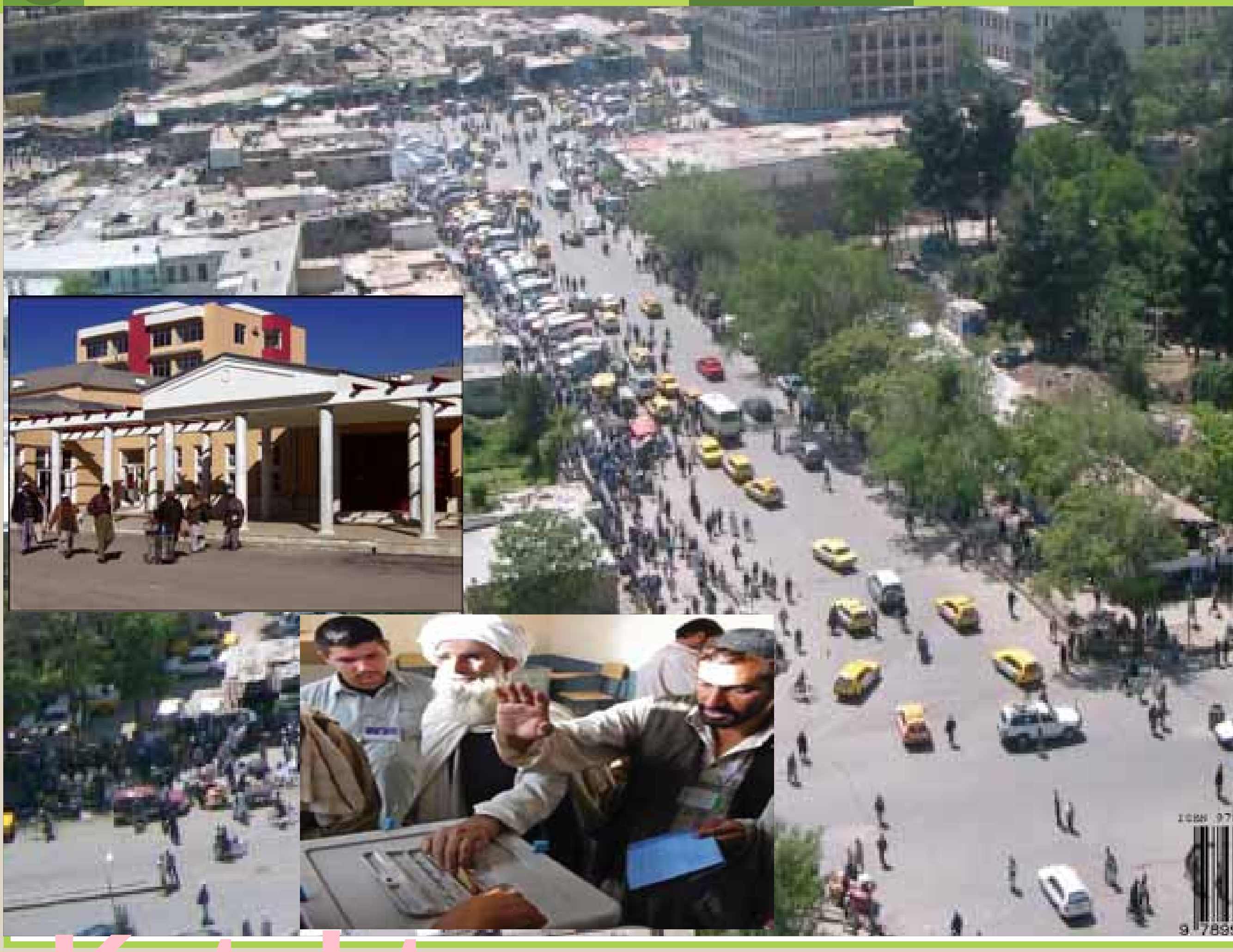

۱۳۹۰ هـ.ش

Ketabton.com

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

مدني زده کړې

نهم ټولگی

۱۳۹۰ هـ . ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

کاظمیه محقق
پوهنیار محمد فاروق عمرخیل
سرمؤلف محمد افضل حضرتي

مسلکي اډیټور:

- محمد عزیز بختیاري

د ژبې اډیټور:

- بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمیټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمیټه:

_ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.

_ دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.

_ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین:

رحمت الله غفاري

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو

د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان

دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه اسمان

په سینه کې د اسیا به — لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

سرلیکونه

مدني زده کړې

لومړي څپرکی: دولت

د څپرکي موخې

دولت او د هغې دندې ۳

د افغانستان اساسي قانون سره آشنا شو ۷

سیاسي نظام او خپل دولت په ښه توګه وپیژنئ ۱۰

دویم څپرکی: ولسواکي

د څپرکي موخې

ولسواکي څه شی ده؟ ۱٦

خلك څنګه کولای شی چې د دولت په اداره کې ګډون (مشارکت) وکړي؟ ۲۰

ولسواکي په افغانستان کې ۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی: ملګري ملتونه
د څپرکي موخې
ملګري ملتونه ۲۹
فرعي ارکان او په ملګروملتونو پورې اړوند سازمانونه ۳۳
د ملګروملتونو د کړو وړو شرحه ۳۷
څلورم څپرکی: د بشر حقونه
د څپرکي موخې
د بشر د حقونو سره آشنا کېدل ٤۳
په افغانستان کې د بشر حقونه ٤٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي څپرکی

دولت

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه شامل دي.

- دولت او دهغه دندې.
- د افغانستان اساسي قانون سره آشناشئ.
- سياسي نظام او خپل دولت په ښه توګه وپيژنئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هيله کېږي چې د دې څپرکي ترلوستلووروسته په لاندې پوهې او مهارتونو پوه شي.

- له زده کوونکو څخه هيله کېږي چې:
- د دولت د جوړيدو تاريخچه او د ټولنو لپاره د دولت د اړتياپه لاملونو پوه شي.
- د دولت ډولونه، زورواکي او ولسواکي دولتونه وپيژني.
- د دولت په دندو پوه شي.
- عادي قانون او اساسي قانون وپيژني او دهغوی په توپير پوه شي.
- د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت له درې ګونو قواو او د هغوی له دندو سره آشنا شي.
- د لويې جرګې په هکله او د هغې د جوړښت د دليلونو په هکله معلومات لاس ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت او د هغه دندې

خبرې پرې وکړئ:

خپل ښوونځی په نظرکې ونیسئ او د لاندې پوښتنو په باب خبرې سره وکړئ.

١.ستاسې ښوونځی د کومو اړتیاوو د پوره کولو لپاره جوړ شوی دی؟

٢..کوم خلک ستاسې په ښوونځي کې کار کوي؟ او هر یو یې کومې دندې لري؟

٣..آیا د دې دندو تر منځه همږغي او نږدیوالی وجود لري؟

٤.دا همږغي څنګه او د چا له خوا منځ ته راځي؟

٥..که دا همږغي نه وي کومې ستونزې به منځ ته راشي؟

ولې دولت ته اړتیا لرو؟

په ښوونځي کې مدیر، مرستیال، سرښوونکی، ښوونکي، څارونکي، چپړاسیان او زده کوونکي هر یو یې ځانګړې دنده لري. دا ټولې دندې یو له بل سره نغښتي دي او ستاسې د روزنیزو او ښوونیز واړتیا وو د ځواب لپاره همږغي کېږي. مدیر د کارکوونکو تر منځه د همږغی دنده پر غاړه لري. هر څومره چې د ښوونځي د غړو تر منځ همږغي زیاته وي په هماغه کچه، ښوونځی د خپلو دندو په سرته رسولو کې بریالی وي.

ټولنه د ښوونځي لوی انځور دی . ټولنه له کورنیو، ګروپونو او مؤسسو څخه جوړه شوې ده. دا هر یو د خلکو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره منځ ته راغلي دي. دا برخې سره لدې چې یو له بل سره جلا دي، خو بیا هم سره تړلي دي او یو د بل له مرستې پرته نشي کولی خپلې دندې سرته ورسوي. له دې کبله باید یو له بل سره همږغي ولري چې په ښه توګه خپلې دندې عملي کړي. که چیرته دا همږغي نه وي د ټولنې د افرادو ډېرې اړتیاوې بې ځوابه پاتې کېږي. له دې کبله؛ ټولنه همږغي او نظم ته اړتیا لري او دا همږغي د دولت له خوا منځ ته راځي.

د لوست د مطالبو په پاملرنې، خالي ځایونه په مناسبو عباراتوډک کړئ.

د ټولنې د افرادو اړتیا ——→ د ډول ډول موسساتو منځ ته راتلل ——→ د هم غږۍ ضرورت......

د دو لتونو د منځته راتللو څرنګوالی

د بشر د تاریخ په پیل کې د ځمکې په سر د انسانانو شمېر لږ او اړیکې یې ډېرې ساده وې. په تدریج سره د خپلوۍ ګروپونه او قبیلې جوړې شوې او د کورنۍ او قبیلې د غړو د اړیکو لپاره قواعدو ټاکل شول. انساني ټولنه تر ډېره وخته د خپلوۍ او قبیلوي اړیکو په واسطه اداره کېدله. د کورنۍ او قبیلې مشر د کورنۍ او قبیلې د غړو تر منځ اړیکې تنظیمولې او نورو غړو به د هغوی د دستورونونه اطاعت کاوه. ډېر وخت هغوي پدې برلاسي وو،چې د قبیلې تر منځ ډېرې ستونزمنې او. سختې لانجې حل وفصل کړي. دانساني ټولنې د پراخوالي په پایله کې، د هغې اداره کول هم ستونزمن شول او دخپلوۍ او قبیلوي قواعدو نور نشوای کولی چې د خلکو د نویو اړتیاو ځواب ووایې. د قبیلو ځینو مشرانو ډېر ځواک او امکانات برابر کړل ترڅو وکولی شي د خلکو پراخې ډلې اداره کړي. پدې ډول لومړني دولتونه جوړ شول. په ځینو سیمو کې نوي ځواکونه او سترې امپراطورئ جوړې شوې. د ټولنو له پراخیدو سره جوخت نوي دولتونه منځ ته راغلل.

پرتله یې کړئ:

دوه ګروپونه په نظر کې ونیسئ چې هر یو یې په ځانګړې توګه پخپل ګروپ کې نظم او همږغي راوستې ده؛

۱- هغه ګروپ چې د چارو په سرته رسولو کې د ګروپ د مشر را یې او نظر ته پام لري.

۲- هغه ګروپ چې غړي یې په خپلو کې استازي ټاکي ترڅو په مشورې سره وکولای شي د کارونو په اړوند تصمیم ونیسي. دا دوې تګ لارې سره پرتله کړئ او دهغو ښیګڼه او عیبونه په ګوته کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دولت ډولونه:

کولای شو دولتونه په دوه ډلو انتخابي او زور واکي وویشو، زورواکي دولت هغه دولت دی چې د یو یا څو کسانو په اراده ولاړوي. په هغه کې پاچا یا د حکومت رئیس خپل ځان د خلکو په ځان او مال واکمن بولي. په پخوا وختونو کې به ځینو مستبدو واکمنانو د خدایي دعوا هم کوله. پخواني حکومتونه اکثراً زورواکي حکومتونه وو واکمنو به خلکو ته له پاملرنې نه پرته په خپله خوښه حکومت کاوه .همدارنګه، یو ډول دولت موجود دی چې په هغه کې خلک یو کس له خپل منځ نه ټاکي او هغه ته اجازه ورکوي چې ټولنه اداره کړي. په دې ډول دولتونو کې قوانین د خلکو د نماینده ګانو له خوا وضع کېږي. دغه ډول دولت ته کولی شو انتخابي دولت ووایو. زیاتره جمهوري دولتونه انتخابي دي. زیاتره شاهي دولتونه استبدادي وي. ځینې هېوادونه چې شاهي نظام یې د اساسي قانون په بنسټ ولاړوي هغه ته مشروطه شاهي وایي په دې ډول حکومتونو کې د شاه د محدود واک تر څنګه د پارلمان استازي او لوړپوړي مقامات د خلکو له خوا ټاکل کېږي چې دا ډول نظام هم وګړنیز ګڼل کېږي.

د اسلام په مقدس دین کې د حکومت کولو تګلاره په اسلامي بنسټونو ولاړه ده. اسلام کې مطلق حاکمیت په لوی خدای ﷻ پورې اړه لري. او انسان په ځمکه باندې د لوی خدای ﷻ د خلیفه په توګه شمېرل کېږي. ټول انسانان د لوی خدای ﷻ د قوانینو په وړاندې سره برابر دي. په دې ارزښمند دین کې ، حاکم د وړتیا، تقوا او د پوهې له مخې ټاکل کېږي تر څو الهي قوانین پر الهي بنده ګانو تطبیق او عملي کړي.

ګران هېواد افغانستان یو اسلامي دولت دی او د هغه اساسي قانون د اسلام د مبین دین د حکمونو په رڼا کې جوړ شوی دی. چې دا مطلب د افغانستان د اسلامي جمهوریت په اساسي قانون کې په ښکاره ډول بیان شوی دی.(۱)

---

(۱) دوه یمه ماده: د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت دین، د اسلام سپیڅلی دین دي.
دریمه ماده: په افغانستان کې هیڅ قانون نشي کولای چې د اسلام د سپیڅلی دین د معتقداتو او احکامومخالف وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت کومې دندې لري:

د دولت دندو د وخت په تېرېدو سره اوله يو ځايه تر بل ځايه توپير موندلی دی. د اوسنيو دولتونو ځينې مهمې دندې په لاندې ډول دي؛

- په ټولنه کې د مختلفو موسسو تر منځه د همغږۍ د را وستلو لپاره د قوانينو او مقرراتو وضع کول.
- د قانون په وړاندې د ټولنې د ټولو خلکو د برابرئ په پام کې نيولو، د قوانينو اجرآکول.
- د کورنيو او بهرنيو تېري کونکوڅخه د وطنوالو د حقوقو ساتنه.
- له سرحدونو نه څارنه او ساتنه او د بهرنيو دښمنانو له تېري څخه مخنيوی.
- د وطنوالو لپاره د ښوونې، روغتيا او هوساينې د خدمتونو سرته رسول.

د درس تکرار:

- دولت د مؤسساتو، کورنيو، خلکو او ټولنې تر منځ د اړيکو د نظم او همږغي لپاره جوړېږي.
- دولتونه په ټولنه کې مختلفې دندې لري چې د قانون جوړول او پلی کول او د قانون ماتولو نه مخنيوی دی.

د هغه له مهمو دندو نه شمېرل کېږي.

- دولتونه مختلف ډولونه لري لکه ولس واکي او زورواکی (استبدادي)

پوښتنې:

۱. ولې دولت ته اړتيا لرو؟

۲. ..د دولت اړيکې د ټولنې د نورو اجزآو سره وښياست.

۳. ..د دولت د ډولونو نه نوم واخلئ.

فعاليت:

د دولت ډولونه چې په لوست کې مو ولوستل، يو له بل سره پرتله کړئ او بيان يې کړئ.

۱. تاسې کوم ډول دولت غواړئ؟

۲. زموږ دولت څه ډول دولت دئ؟ ولې؟ پايله يې په ټولګي کې خپلو دوستانو ته ووايې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د اساسي قانون سره آشنا شو

خبرې پرې وکړئ:

د ښوونځي مدير يا سر ښوونکی تا سوته وايي چې کوم وخت بايد په ښوونځي کې اوسئ، څه ډول کالي بايد واغوندئ، بې له اجازې له ښوونځي نه ونه وځئ ...... دا امر او نهي چې مدير يې تاسې ته وايي څه نوم لري، څرنګه را پيداشوي دي او د ښوونځي د ادارې سره څه مرسته کوي؟

هره ټولنه، د ټولنې د نظم د ساتنې او د بې نظمۍ د مخنيوي لپاره امراو نهې ته اړتيا لري چې د هغې ټولنې اوسيدونکي هغه مراعات کړي.

که چېرې ښه ځير شو، زموږ د ټولنې ورځنۍ چارې د هغو قواعدو په بنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې شته او ټول بايد هغه مراعات کړي. دولتونه هم داسې مقررات ټاکي او اعلاموي چې خلک د ټولنې د نظم د ساتنې لپاره هغه رعايت کړي. هغه مقررات چې د دولت له لوري ټاکل کېږي، قانون نومېږي.

اساسي قانون د نورو قوانينو مورګڼل کېږي او د هېواد هېڅ قانون نشي کولی د هغه پر خلاف وضع شي. په حقيقت کې اساسي قانون د هر هېواد هراړخيز قانون دی چې د يو هېواد د ټولنيز ژوند وروستۍ موخه او اصلی کرښلاره بيانوي او د هېواد اداري تګلاره او کړنلاره معلوموي.

اساسي قانون:

په ۱۳۰۱ هجري لمريزکال کې زموږ د هېواد لومړنی اساسي قانون تصويب شو او په دې توګه، افغانستان د اساسي قانون لرونکو هېواد و په ډله کې شامل شو. د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون د لويې جرګې له خوا په ۱۳۸۲ لمريز کال د کابل په ښار کې تصويب شو.

د افغانستان داساسي قانون مهمې ځانګړنې په لاندې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. اسلامي توب:

د هېواد داساسي قانون سره سم؛ هېڅ قانون نشي کولی چې د اسلام دسپېڅلي دين د معتقداتو او احکامو مخالف وي.

۲. وګړنيز او پرګنيز توب:

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د اساسي قانون سره سم، په افغانستان کې ملي حاکميت په ملت پورې اړه لري چې په مستقيم ډول يې پخپله، يا يې د خپلو استازو له لارې عملي کوي.

۳. د بشري حقونو رعايت:

زموږ په اساسي قانون کې د خلکو د کرامت او انساني حقوقو ساتنې او د خلکو د آزاديو او اساسي حقوقو تأمين ته پاملرنه شوي ده.

۴- د ټولنيز عدالت پلي کيدل او د هر ډول تبعيض له منځه وړل:

زموږ د هېواد په اساسي قانون کې په ټولنيز عدالت ټينګار شوي دی. او تبعيض هر ډول چې وي (قومي، ژبنی، مذهبي، جنسي) منعه شوي دی.

د درس تکرار:

۱. پوازې د قانون په رڼا کې ټولنه کولی شي، نظم او همږغي لاس ته راوړي.

۲. په ټولنه کې د حاکمو مقرراتوهغه برخه چې د دولت له خوا د خلکو لپاره وضع کېږي، قانون نومېږي.

۳ اساسي قانون د هر هېواد يو عام قانون دی چې د يو هېواد د ټولنيز ژوند موخه او کړنلاره بيانوي.

٤. د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون په ۱۳۸۲ هجري لمريز کال کې د لويې جرګې له خوا تصويب شو.

پوښتنې:

۱. قانون تعريف کړئ.

۲. اساسي قانون تعريف کړئ.

۳. زموږ د اساسي قانون ځانګړنې کومې دي؟ لږ تر لږه دوه مورده يې بيان کړئ.

فعاليت:

د قانون د شتون (موجوديت) ګټه مو په درس کې ولوستله، د مشرانو او ښوونکي په مرسته د قانون نورې ګټې پيداکړئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سياسي نظام او خپل دولت په ښه توګه وپېژنئ

خبرې پرې وکړئ:

په تېرو درسونو کې مو زده کړل چې د دولت مهمه دنده د نظم راوستل د قانون جوړول او پلي کول دي. آيا پوهېږئ قانون د دولت په کومه برخه کې وضع او په کومه برخه کې پلي کېږي؟

زموږ دولت:

هر دولت د حکومت د ډول په پام کې نيولو سره د خپل رسمي نوم درلودونکی وي زموږ د هېواد رسمي نوم (دافغانستان اسلامي جمهوريت) دی. دولتونه عموماً له درې برخو يا قواو څخه جوړېږي. زموږ دولت هم درې خپلواکه قوې لري:

۱- تقنينيه قوه
۲- اجراييه قوه
۳- قضايه قوه

تقنينيه قوه:

زموږ په هېواد کې د قانون جوړولو خپلواکه رکن ملي شورا ده. دهېواد ټول قوانين دهغې په وسيله تصويب کېږي. زموږ ملي شورا يا د هېواد پارلمان له دوه مجلسونو نه جوړ شوي ده: ولسي جرګه او د مشرانو جرګه.

ولسي جرگه:

د ملي شورا دا مجلس د ټول افغانستان د خلکو له استازو نه جوړ شوی دی.دا مجلس په پنځو کلونو کې یو ځل د خلکو له خوا د آزادو، پټواومستقیمو ټول ټاکنو له لارې ټاکل کېږي. ټاکل شوي استازي د خپلو دندو د لاښه سرته رسولو لپاره پخپلوکې (د اداري هیئت) تر نامه لاندې یو هیئت ټاکي. د ولسي جرګې اداري هیئت د مجلس د اداره کولو دنده پر غاړه لري. د ولسي جرګې اصلي دنده د قوانینو وضع کول دي. استازي د کارد ښه پر مختګ لپاره تخصصي ګروپونه جوړوي چې دې ګروپونو ته کمیسون وایي. هر استازي د یوه کمیسون غړیتوب لري. هر وړاندیز چې کېږي په مجلس کې د قانون ښه غوره کړي لومړي په کمیسون کې د بحث اوڅېړنې لاندې نیول کېږي او وروسته له اصلاح کیدو وروستني بحث ته وړاندې کېږي.

مشرانو جرګه:

د مشرانو جرګې ځینې غړي د ټاکنې او ځینې غړي یې په انتصابی ډول دې مجلس ته لار مومي. دوه ثلثه استازي د ولایتي شوراګانو او د ولسوالی له شورانه دې مجلس ته لار مومي. یو ثلث نورېې د تجربه لرونکو او پوهوشخصیتونو له منځه د جمهور رئیس له لوري ټاکل کېږي. د مشرانو جرګه هم د تخصصي کمیسیونو لرونکې ده. قوانین د معمول سره سم اول په ولسي جرګه کې او بیا په مشرانو جرګه کې تصویبېږي، چې د جمهور رئیس د لاسلیک څخه وروسته د اجرا وړ ګرځي. د قوانینو له تصویب نه سر بېره چې د ملي شورا له مهمو دندو نه شمېرل کېږي، د دولت د پر مختیایي کړنلارو تصویب، د دولتي بودجې تصویب، د نویو اداري واحدونو ایجادول او د بین المللي تړونونو او لوزنامو تصدیقول او له هغو څخه د افغانستان ایستل هم د ملي شورا پر غاړه دي.

د اجرایي قوه

آیا په دې پوهیدئ چې ستاسې ښوونځی د هېواد د اجرائیه قوې یو جز شمېرل کېږي؟
آیا کولی شئ د اجرائیه قوې نورې برخې چې ستاسې په چاپیریال کې فعالې دي،نومونه یې واخلئ؟

ټولې وزارتخانې او دهغو مختلف ریاستونه د هېواد په ټولو سیمو کې د اجرایه قوې جز ګڼل کېږي. د هر وزارت په سرکې یو وزیر دی چې د اجرایې قوې د رئیس یا جمهور رئیس او د ولسي جرګې په تائید ټاکل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اجرايې قوې دندې عبارت دي له:

۱. د اساسي قانون او عادي قوانينو اجرآ او د محکمو فيصلې.
۲. د دولت د مالي بودجې تنظيمول او ملي شورا ته د هغې وړاندې کول .
۳. د پرمختيايي کړنلارو طرح او تطبيق.
٤. د مالي کال په ختم کې ملي شورا ته د سرته رسيدلو چارو او د نوې کال د مالي کړنلارې گزارش ورکول.

د اجرايه قوې په سر کې جمهور رئيس ځای لري، جمهور رئيس د دولت د رئيس په توگه په درې واړو قواو باندې واکونه لري، جمهور رئيس په هرو پنځو کلونو کې يو وار دآزادو، عمومي، پټو او مستقيمو ټاکنو له لارې د خلکو له خوا ټاکل کېږي. جمهور رئيس ډېرې اومهمې دندې پر غاړه لري چې دلته يې څو دندو ته اشاره کېږي:

- د اساسي قانون له صحيح اجرا نه څارنه.
- د وسله والو قواو لويه سر مشري.
- د ولسي جرگې په تائيدد وزيرانو، د سترې محکمې د رئيس، لوی څارنوال او د سرې مياشتې د رئيس ټاکنه.
- د مشرانو د جرگې له غړوڅخه ديو ثلث ټاکنه.

خبرې پرې وکړئ:

تر دې ځايه مو زده کړل چې اساسي قانون په تقنينيه قوه کې وضع او د اجرايې قوې له لارې پلی کېږي. ستاسې په نظر که څوک له قوانينو څخه سرغړونه وکړي، د دولت کومه برخه بايد د هغه څېړنه وکړي؟

قضائيه قوه:

د درس په تېر شويو برخو کې مو زده کړل چې تقنينيه قوه قوانين وضع کوي او د هغه تطبيق کول د اجرائيه قوې پر غاړه دي. څرنگه چې په تيرو درسونو کې مو ولوستل د دولت له دندوڅخه يوه هم د خلکو د حقوقو د ضايع کيدونه مخنيوي، او همدارنگه د قانون ماتولونه مخنيوي دی.دا دنده د قضائيه قوې پر غاړه ده. قضايه قوه، د قضا په هکله د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت يو خپلو اکه رکن دی.زموږ د قضائيه قوې په ترکيب کې ستره محکمه، ابتدائيه محکمې اود استيناف محکمې شاملې دي. ستره محکمه د قضائيه قوې په سر کې ځای لری او نهه غړې لري چې د جمهور رئيس او ولسي جرگې په تائيد ټاکل کېږي.لنډه، دا چې د قضائيه قوې دنده د هغو اختلافاتو له منځه وړل دي چې د هېوادوالو تر منځ او يا د هېوادوالو او دولت تر منځ

پېښ شي. يعني هر هېوادوال کله چې پدې پوه شي چې د ده حق د کوم بل فرد او يا دولت له خوا ضايع کېږي، هغه کولی شي محکمې ته شکايت وکړي.

لويه جرگه:

لويه جرگه هغه مجلس دی چې يوازې په افغانستان کې جوړېږي او د ملت د ادارې تر ټولو ستر مظهر گڼل کېږي. لويه جرگه دايمي مجلس ندي او په ځانگړو شرايطو کې په موقت ډول جوړېږي. د لويې جرگې غړي عبارت دي له:

د ملي شورا غړي او د ولسواليو او ولاياتو د شوراگانو رئيسان، د قوم، علما او مخور مشران.

لويه جرگه په لاندې حالاتو کې دايرېږي.

۱- د هېواد د خپلواکی، ملي حاکميت، ځمکني بشپړتيا د اړوندو چارو په باب تصميم نيول.

۲- د اساسي قانون تعديلول.

۳- د جمهور رئيس محاکمه کول.

لويه جرگه د جمهور رئيس له خوا دايرېږي، که چېرې دا جرگه د جمهور رئيس د محاکمې لپاره دايره شوې وي، نو جرگه د ولسي جرگې له خوا دايرېږي.

د درس تکرار(۱)

- زموږ د دولت رسمي نوم د افغانستان اسلامي جمهوريت دی.
- ملي شورا د هېواد تقنينيه رکن گڼل کېږي.
- اجرائيه قوه هغه قوانين چې د تقنينيه قوې له خوا وضع کېږي د حکومت په واسطه، چې د وزيرانو نه تشکيل شويدی، اجراکوي.
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. د ملي شورا دندې وليکئ.
۲. د اجرائيه قوې دندې وليکئ.
۳. د جمهور رئيس دندې په لنډه توگه وليکئ.
٤. قضاييه قوه له څو برخو جوړه شويده؟
۵ لويه جرگه د چا له خوا دايرېږي؟

فعاليت:

يوه له درې گونو قوو څخه وټاکئ او د مشرانو او خپل ښوونکي په مرسته د هغه د دندو په باب لس کرښې وليکئ.

(۱) گرانو زده کوونکو، له دې وروسته د خپل ښوونکي په مرسته د لوست مهم ټکي وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي لنډيز

- دولت د موسساتو، کورنيو او د ټولنې د غړو تر منځه د اړيکو، نظم او همغږۍ د راوستلو لپاره جوړېږي.
- دولتونه په ټولنه کې مختلفې دندې لري. چې د قانون وضع او پلي کول او د قانون له ماتولونه مخنيوي د هغه له مهمو دندونه دي.
- دولتونه کولای شو په دوه ډولو يعنې په ولسواکي او زور واکي دولتونو ووېشو.
- قانون په ټولنه کې د نظم او همږغي په راوستلو کې بنسټيز رول لري.
- دټولو اصولو مجموعې ته چې د دولت او خلکو دندې د يو دبل سره بيانوي، او د دولت او دولتي ارګانونو د کړنو ډول بيانوي، اساسي قانون ويل کېږي.
- د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون په ۱۳۸۲ هجري لمريز کال کې تصويب شو.
- زمونږ د دولت رسمي نوم د افغانستان اسلامي جمهوريت دی.

دولت د درې اصلي رکنونو درلودونکی دی اجرائيه قوه، مقننه قوه او قضائيه قوه.

- لويه جرګه زمونږ د هېواد د ارادی ستر مظهر ګڼل کېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

ولسواکي (دموکراسي)

په دې څپرکي کې له لاندې لوستونو سره آشنا کېږئ.

- ولسواکي څه شی ده؟
- خلک څرنګه کولی شي د دولت په اداره کې ګډون وکړي.
- ولسواکي په افغانستان کې

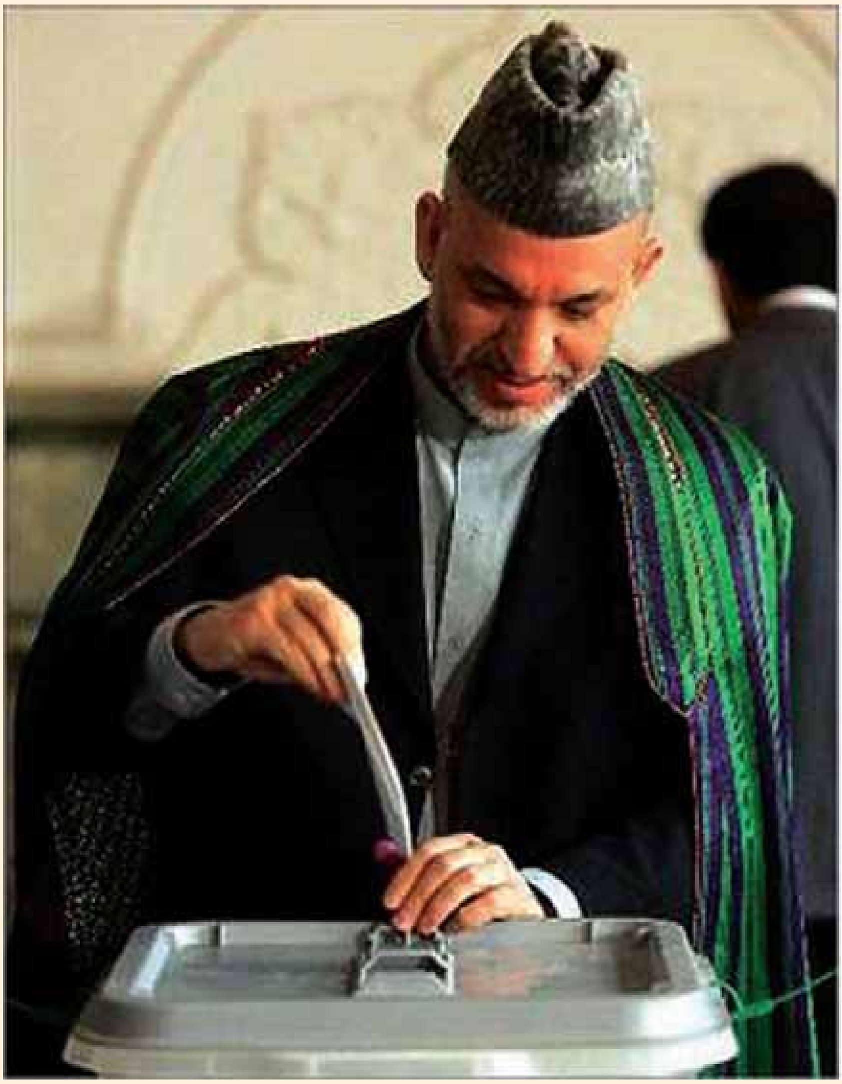

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکونه هیله کېږي چې د څپرکي په پای کې وکولای شي:

- ولسواکي تعریف کړي.
- د مستقیمې ولسواکي او استازي ولسواکي په باب معلومات ورکړي.
- د ولسواکي مهم اصول بیان کړي.
- په دولت کې د خلکو د ګډون په ارزښت او ډول پوه شي.
- په دولت کې برخې اخیستلو او ګډون ته وهڅېږي.
- په دولت کې د خلکو د ګډون ډولونه وپېژني.
- په افغانستان کې د ولسواکي په تاریخچه(شالید) پوه شي.
- د هېواد په اساسي قانون کې دولسواکي په ارزښت خبرشي.
- په هېواد کې د ولسواکي له باندنیو اغیزو نه خبر شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم لوست

ولسواكي څه شی ده؟

خبرې پرې وکړئ:

فرض کړئ چې تاسې د خپلو هم ټولګيو له منځه يو کس د خپل ټولګي د استازي په توګه اداري ته معرفي کړئ له لاندې تګ لارونه کومه يوه غوره بولي؛

۱- ښوونکي مو هغه معرفي کړي؟

۲- تاسې يې پخپله وټاکئ؟

د ستاسې په نظر، په سترو ګروپونو کې لکه: کسب ګر، سياسي ګروپونه، حزبونه او د ملت په ګروپ کې تصميمونه څه ډول نيول کيږي؟

په تېرو درسونو کې مو ولوستل چې ټولنې د اداره کولو لپاره دولتونو ته اړتيا لري، او دولت دی چې په ټولنه کې اصلي تصميم نيونکی دی. ځينې دولتونه خلک په تصميم نيولو کې نه شريکوي، دا ډول دولتونه عموماً په يو يا څو افرادوپورې تړلي دي خو ځينې دولتونه شته چې د تصميم نيولو اصلي واک يې د خلکو په لاس کې دی او دولت يوازې د خلکو د تصميم نيولو باصلاحيته استازی ګڼل کيږي.

کيدای شي تاسې د ولسواکي اصطلاح اوريدلې وي. آيا تاسې د دې اصطلاح د معنا په باب فکر کړی دی؟

دموکراسي یوه یوناني اصطلاح ده چې نن ورځ په ټولو ژبو کې ترې استفاده کېږي. دا کلمه د خلکو د حکومت په معنا ده، چې په دري ژبه مردم سالاري او په پښتو ژبه کې ولسواکي ورته وايي.

ولسواکي په دې معناده چې حکومت په هره ټولنه کې د هماغې ټولنې حق دی چې باید د هېواد د مسئلو په هکله تصمیم ونیسي.

د زورواکۍ خواته د دولتونو د مخې کولو په پایله کې په پېړیو پېړیو ولسواکي د خلکو له فکر او خیال نه هېره شوه. په ورستیو پېړیو کې، نړۍ د هغو پرمختیاوو چې د بشر د حقوقو په برخه کې یې درلودل، د دې لامل وګرځېدل چې د دولتونو او خلکو پام د ولسواکي اصولو ته واړوي. ولسواکي ته دخلکو مخه کولو د شلمې پېړۍ په سر کې په بیړه پر مختګ وکړ. او د دې لامل وګرځېدل چې زیاتره دولتونه ولسواکي ومني او په خپل دولت کې یې په کار واچوي.

نن ورځ ټولو دولتونو ولسواکي د یوه مناسبي تګلارې په توګه د خپل حکومت په اداره کې منلې ده. په نړۍ کې ډېر لږ دولتونه پیداکېږي چې خپل ځان ولسواک نه بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ولسواکي کې واک په خلکو پورې اړه لري. خلک کله په نيغه خپل واک په کار اچوي چې دې ډول حکومت ته مستقيمه ولسواکي وايي. ستاسې په نظر نن ورځ دا ډول ولسواکي په نړۍ کې شته؟ په اوسنيو ټولنو کې د خلکو د جمعيت د زياتوالي له کبله د ټولو خلکو را غونډېدل په يوه ځای کې عملاً امکان نه لري. همدارنګه د هېوادونو مسئلې ډېرې پيچلې شوي دي چې ټول خلک د هغه په باب د بحث او هغو ته د رسېدو وخت نه لري. له دې کبله، د يو بل ډول ولسواکي څخه کار اخيستل کېږي چې د استازي ولسواکۍ يا د غير مستقيمې ولسواکۍ په نامه يادېږي.

په استازي ولسواکي کې، خلک د دولت ځينې چارواکي لکه، د پارلمان استازي ټاکي، او هغو ته واک ورکوي چې د هېواد د ادارې لپاره تصميم ونيسي او قانون جوړ کړي او د دولت ځينې نور چارواکي اوکارکوونکي وټاکي. په ځينو هېوادونو کې جمهور رئيس د پارلمان د استازو له خوا ټاکل کېږي. د خلکو ټاکل شوي استازي او جمهور رئيس د خلکو په وړاندې مسئووليت لري.

پرتله يې کړئ:

د مستقيمې ولسواکۍ او استازي ولسواکۍ په باب سره خبرې وکړئ او لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

- کوم ګډ اصول پدې دواړو ولسواکيو کې وجود لري؟

ولسواکي داسې اصول لري چې نن ورځ د بشري ارزښتونو تر نامه لاندې د ډېرو ټولنو د منلو وړګرځېدلي دي او هر کله چې دا اصول د دولت په تشکيل کې رعايت شي هغه ته ولسواک دولت وايي. د ولسواکۍ ډېر مهم اصول عبارت دي له :

١. د خلکو واکمني.
٢. د بشر د بنسټيزو حقوقو ضمانت.
٣. خپلواکه ټاکنې.
٤. د قانون په وړاندې برابري.
٥. د بيان آزادي.
٦. د ډېرکيو حکومت د لږکيو د حقوقو په ساتنې سره.
٧. د دولتي چارواکو ځواب ورکول د خلکو په وړاندې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن ورځ هم ولسواکي په ټولو هېوادونو کې یو شان نده، او هر هېواد د خپلو اجتماعي، اقتصادي او فرهنګي شرایطو سره سم د دولت په اداره او تشکیل کې ترې ګټه اخلي. د درس مطلب ته په پاملرنې سره، آیا زموږ دولت، ولسواک دولت ګڼل کېږي؟ خپل دلیلونه ووائي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. دموکراسي ته په پښتو او دري ژبوکې څه وایي؟
۲. مستقیمه او غیر مستقیمه ولسواکي څه توپیر لري؟
۳. آیا نن ورځ کولای شو د مستقیمې ولسواکۍ له لارې نه د یو هېواد په اداره کې استفاده وکړو؟ توضیح ورکړئ.
٤. د ولسواکي له مهمو اصولونه د څلورو اصولو نومونه واخلئ.

فعالیت:

په وروستیو کلونو کې د ځوانانو د پارلمان طرح په ازمایشي توګه اجرا شوېده. پدې باب تحقیق (څېړنه) وکړئ چې دا پارلمان په کومه موخه جوړشوی دی. او د غړیتوب شرایط یې کوم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

خلک څنګه کولئ شي چې د دولت په اداره کې ګډون (مشارکت) وکړي؟

خبرې پرې وکړئ:

څرنګه چې په تېر شوي درس کې مو ولوستل چې د خلکو رايه د ولسواکي له مهمو اصلونو څخه شمېرل کېږي. ستاسې په نظر خلک څرنګه کولی شي خپله واکمني عملي کړي او په سياسي تصميم نيولو کې ګډون وکړي؟

په تېرو لوستونو کې مو ولوستل چې خلک په ولسواکو دولتونو کې کولای شي په مستقيمه او يا داستازو له لارې د دولت په اداره کې ګډون وکړي. نو ويلی شو چې: ولسواک دولت د هېواد په سياسي تصميم نيولو کې، د خلکو د ګډون په بنسټ ولاړ دی. هر څومره چې د خلکو د ګډون کچه لوړه وي په هماغه اندازه د ولسواکۍ ورانګې په هغه دولت کې ډېرې وي. په سياسي چارو کې د خلکو د ګډون لپاره مختلفې لارې شته، چې د رای ورکولو او په مظاهرو کې د ګډون نه نيولې د دولتي لوړو پوستونو تر ولکې پورې شامل دي. خو خلک په سياسي چارو کې يوشان ګډون نه کوي.يو شمېر خلک يوازې په ټاکنو کې ګډون کوي او له نوماندو څخه يوه کس ته خپله رايه ورکوي. او يو شمېر د سياسي حزب غړي شي او د خپل حزب د موخو د پر مخ بيولو لپاره فعاليت کوي. ځينې نور بيا له دې نه په لوړه کچه د خپل ځان په نوماندولوسره کوښښ کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولتي پوستونه لاس ته راوړي، چې د دولتي کړنلارواو تصميم نيولو او دهغو سرته رسولو ته لاره ومومي. يو شمېر نور چې د ګډون په لوړه کچه کې دي هغه کسان دي چې په ټاکنو کې بريالي شويدي .اوپه عمل کې يې دولتي پوستونه لاس ته راوړي دي. د ښه وضاحت لپاره لانديني شکل ته پاملرنه وکړي

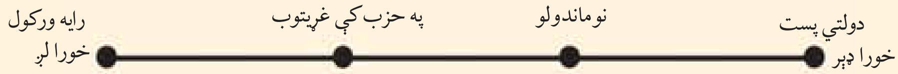

د دې لپاره چې سياسي ګډون (مشارکت) ګټوروي، ټاکني بايد خپلواکه، عمومی، پټې او په نيغ (مستقيم) ډول وشي ترڅو خلک وکولی شي چې په خپله اراده او خوښه هغه څوک چې غواړي يې وټاکي او نور څوک خپله اراده پر هغوی ونه تپي، دسياسي ګډون يو بل ډول د لوړ پوړو د اعمالو د کنترول او څارنې په ښه سرته رسېږي. څارنه هم له بېلو بېلو لارو سرته رسيږي د دولت په کړنو د څارنې له ډولونو نه يې ځينې په دې ډول دي:

۱-نيوکې؛ ډله ايېزه مظاهرې او اعتراضونه؛

۲- د خلکو د استازو شتون د دولت په مختلفو برخو کې هم د خلکو له خوا د دولت د کنترول يو ډول شمېرل کېږي؛

۳- رسنی هم د لوړ پوړو د کړنو په نيوکو کې خورا ستره دنده لري.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. دخلکو ګډون په دولت کې د ولسواکي سره څه تړاو لري؟

۲.د خلکو د ګډون لپاره کومې لارې وجود لري؟

۳.د خلکو د ګډون کچه په سياست کې بيان کړی.

٤.خلك له كومو لارو كولی شي د لوړ پوړو کړنې وڅاري؟

فعاليت:

دوه کسان چې تاسې يې پيژنئ، په نظر کې ونيسي چې يو يې سياسي ګډون ډېر لري او بل يې لږ. د يو شکل پر مخ د دواړو موقعيتونه په نښه کړئ او د دې موقعيتونو په باب خپل دلايل بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

ولسواکي په افغانستان کې

خبرې پرې وکړئ:

په تېر شويو درسونو کې مود ولسواکي اصول او په ولسواک دولتونو کې د خلکو ونډې ولوستلې. د تېر شوي درس د مطالبو په نظر کې نيولو سره، لاندينيو پوښتنو ته ځواب ووايئ. ستاسې په نظرولې د افغانستان دولت ته ولسواک دولت ويلي شو؟په دې هکله خپل معلومات څرګند کړئ.

نن ورځ ولسواکي په نړۍ کې د حکومت کولو په اړه د بشر د يوې تجربې په توګه پېژندل کېږي. ولسواک حکومتونه د بشر په تاريخ کې زيات عمر نه لري. او د دې ډول حکومتونو مخينه په افغانستان کې ډېره لږه ده. زموږ په هېواد کې د خپلواکۍ او د ولسواکۍ د لاس ته راوړلو لپاره، مبارزينو او خپلواکي غوښتونکو په کلونو کلونو مبارزه وکړه او په دې لاره کې يې ډېردانده زيانونه وزغمل چې په پايله کې يې د خپلواکۍ غوښتونکو د هڅو او ټولنيزو فشارونو له امله د ولسواکۍځينې ارزښتونه په اساسي قانون کې درج شول او پارلمان چې د

ولسواکي بنسټ دی، جوړشو.

کله چې دا هیله پیدا شوه چې هېواد د ولسواک کېدو په خوا روان دی،جګړې پیل شوې چې د نورو شیانو په شان یې په هېواد کې د ولسواکۍ جرړې او بنسټ هم له منځه یوړه او په هېواد کې یې د ولسواکۍ دوام له ستونزو سره مخ کړ.د بن د کنفرانس نه وروسته په هېواد کې د اوسني حکومت جوړېدو ته لاره هواره شوه. په نو ي دولت کې کیدای شي چې ولسواکي له دوو اړخونو وکتل شي:

دموکراسي په اساسي قانون کې:

د هېواد نوی اساسي قانون چې په ۱۳۸۲ کال کې تصویب شو د اسلامي او ولسواکۍ د ارزښتونو پر بنسټ ولاړ دی. څرنګه چې ولسواکي په اساسي قانون کې شتون لري، خو په ځینو موادوکې په ښکاره ډول پرې رڼا اچول شویده. داساسي قانون هغه مادې چې د ولسواکي ښکارندوي دي په لاندې ډول دي.

۱. جمهور رئیس د خلکو او ولسي جرګې په وړاندې مسئوول دی.(۱)

۲ .ټاکل او ټاکل کیدل د هر افغان تبعه حق دی.(۲)

۳ .د ټولنواو ګوندونو جوړول د هېواد اتباعوته مجاز دي.(۳)

٤ .د مظاهرو کول د خلکو له خوا مجاز ګڼل شویدي.(٤)

آزادي، د وطنوالو تر منځ د تبعیض نشتوالی، د قانون په وړاندې برابري او دبیان آزادي د ولسواکي د اصولو له جملې څخه دي چې د اساسي قانون په موادو کې یې په ښکاره ډول تضمین شوي دي.

غور پرې وکړئ:

د ولسواکۍ د ارزښتونو او اصولو سره ستاسې د آشنایې په پام کې نیولو سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱ولې د افغانستان اساسي قانون ته ولسواک قانون ویلې شو؟ مثالونه یې راوړئ؟

۲ .د ولسواکۍ هغه ارزښتونه چې په اساسي قانون کې راغلي دي، تر کومې کچې پلي شوي دي؟

۱- د اساسي قانون نه شپېتمه ماده.

۲- د اساسي قانون څلوردېرشمه ماده.

۳- د اساسي قانون پنځه دېرشمه ماده.

٤- د اساسي قانون شپږدېرشمه ماده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ولسواکۍ عملي آغېزې:

د جمهوري رياست ټاکنې:

د جمهوري رياست ټاکنې او د ولسي جرګې د استازو ټاکنې د خلکو د واک د پلی کېدو په درشل کې سرته ورسيدې. د جمهوري رياست په ټاکنو کې د هېواد په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره زموږ خلکو وکولی شول چې په خپلو آزادو رايو سره د هېواد اجرائيوي لوړ مقام وټاکي. پدې ټاکنو کې د هېواد له ټولو قومونو څخه خلکو وکولی شول چې د لوړ مقام د لاس ته راوړلو لپاره خپل ځان ونوموي او يو د بل سره په سيالۍ لاس پورې کړي. دا ټاکنې په خپلواکه، عمومي، مستقيم او پټ ډول سرته ورسيدې. د ولسي جرګې پارلماني ټاکنې او ولايتي شوراګانو ټاکنې هم د جمهوري رياست له ټاکنونه لږه موده وروسته سرته ورسيدې. په دې ټاکنو کې هم نوماندو اوهم د رای ورکولو لپاره کوم محدوديت موجودنه وو. په همدې دليل زموږ پارلمان د ټولو قومونو له استازو څخه چې مختلف سياسي فکرونه يې درلودل، وکولی شول په کافي اندازه رايې لاس ته راوړي، جوړ شوی دی. د ولايتي شوراګانو انتخابات هم په همدې ډول سرته ورسيدل.

مدني آزادي:

د ولسواکي له اصولو څخه يوه هم مدني آزادي ده. د مذهب آزادي، د ګوندونو جوړولو آزادي، د مظاهرو او سوله ييزو اعتراضاتو آزادي، د ډله ييزو رسنيو له لارې د بيان آزادي، په کوم ډول چې په اساسي قانون کې تضمين شوي دي په عمل کې هم خلك له هغو نه برخمن دي.

ولسواکي زموږ په هېواد کې نوي او ځوانه ده. له دې کبله، د دولت او ملت دا دنده ده چې له دې نيالګي څخه ساتنه وکړي تر څو دښمنان ونشي کولی هغې ته زيان ورسوي. د نا امني پراخيدل په هېواد کې ولسواکي او ولسواکو ارزښتونو ته يو ستر خطر اوګواښ دی.له دې امله، موږ ټول بايد هڅه وکړو چې نظم او امنيت په هېواد کې وساتواو هغه ته پراختيا ورکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱.ملي واکمني (ملي حاکمیت) په اساسي قانون کې څه ډول طرح شوی دی او د ولسواکۍ سره څه اړیکې لري؟

۲ .زموږ په اساسي قانون کې د ولسواکۍ کوم اصول څرګند شوي دي؟

۳.ستاسې په نظر، آیا د جمهوري ریاست او ولسي جرګې ټاکنې په افغانستان کې په ولسواکه توګه سرته ورسیدې؟ دلیل یې راوړئ.

فعالیت:

څو کاله وروسته تاسې هم کولۍ شئ چې په ټاکنو کې ګډون وکړئ د خپلو نظر وړ نوماندوته به رایه واچوئ. هغه څوک چې تاسې یې د پارلمان د استازي او یا جمهور رئیس په توګه ټاکئ باید کومې ځانګړنې ولري؟ ستاسې د نظر وړ د ځانګړنو درلودل به څه ګټه ولري؟ په ټولګي کې یې خپلو دوستانو ته بیان کړئ.

د څېرکې لنډیز

ولسواکي د خلکو د حکومت معنا لري چې په دري ژبه کې (مردم سالاری) او په پښتو ژبه کې د ولسواکي په نوم يادېږي.

ولسواکي په دې معنا ده چې، حکومت د خلکو حق دی او همداخلک دي چې بايد د هېواد د مسائلو په باب تصميم ونيسي.

واک (حاکميت) په دوه ډولونو عملي کېږي.

١- په مستقيمه توگه، چې خلک پر يو ځای را ټول شي، او د خپل هېواد د ادارې لپاره تصميم ونيسي؛

٢- د استازوله لارې چې د خپلو استازو د ټاکنې له لارې خپل واک عملي کوي.په او سنيو ټولنو کې ولسواکي د استازو له لارې دود ده؛ ځکه د خلکو د ټولنې د زيات شمېر له کبله د خلکو را ټولول په يو ځای کې په عملي توگه امکان نه لري.

او د استازوپه ولسواکي کې، خلک د دولت ځينې مهم کارونه لکه: جمهور رئيس او د پارلمان استاذي ټاکي او هغوته دا واک ورکوي ترڅو د خلکو له خوا تصميم ونيسي.

هر څومره چې دخلکو گډون په سياسي تصميم نيولو کې زيات وي، دولت لا زيات ولسواک برېښي.

د خلکو گډون په حکومت کې کيدئ شي په ټاکنو کې گډون خپل د نظر وړ نوماند ته د رای ورکولو نه نيولې، د لوړو دولتي پوستونو تر نيولو، په معنا وي.

د رسنيو له خوا د دولت د لوړ پوړو په کارونو نظارت، کيدای شي د خلکو د گډون يوه برخه وبلل شي.

ولسواکي د افغانستان په اساسي قانون کې اوچت ځای لري. همدارنگه، ددې قانون په زياتو مادو کې صراحت لري.

د جمهوري رياست او پارلمان ټاکنې او همدارنگه د خصوصي آزادو رسنيو موجوديت په افغانستان کې د ولسواکي څرگندوي دي.

د ولسواک حکومت مخينه په نړۍ او همدارنگه په افغانستان کې ډېره زياته نده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

ملګري ملتونه

په دې څپرکي کې لاندې درسونه لولو.

- ملګري ملتونه.
- فرعي ارکان او په ملګروملتونو پورې اړوند سازمانونه.
- د ملګروملتونو د کړو وړو شرحه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې د دې څپرکي په پای کې وکولۍ شي:

- د ملګروملتونو د جوړیدو دلیلونه وویلي شي.
- د ملګروملتونو اصلی ارکان او دهغو د هر یوه دنده بیان کړي.
- د فرعي ارکانو او په ملګروملتونو پورې د تړلو سازمانونو تر منځ توپیرونه وپیژني.
- د یونسکو، یونیسف او د کډوالو په چاروکې د ملګروملتونو د کمیشنرۍ په باره کې معلومات ورکړی شي.
- خپلو موخو ته د رسیدو په لاره کې د ملګروملتونو بریالیتوبونه او ماتې تر یوې اندازې پورې و پیژني.
- په افغانستان کې د ملګروملتونو له فعالیتونو سره آشنا شي.

ملګري ملتونه

خبرې پرې وکړئ:

په ډېرو پخوا زمانو کې خلکو داسې فکر کاوه چې د جګړې څخه خلاصون نشته. همدغه وجه ده چې د بشريت تاريخ له هغو خونړيو جګړو څخه ډک دی چې انسانانو په خپلو منځو کې کړې دي. ستاسې له نظره:

- آيا نن ورځ کولای شو چې د جګړو د پېښېدو څخه په نړۍ واله کچه مخنيوی وکړو؟ څرنګه؟

د شلمې پېړۍ په لومړيو وختونو کې دهغې زمانې د اروپايي ځواکونو تر منځ جګړه ونښته چې څلور کاله يې دوام وکړ او په ميليونونو خلک پکې ووژل شول. د شلو کالو شاوخوا وروسته، بله جګړه بيا د اروپا څخه پيل شوه چې کلونه، کلونه يې دوام وکړ. په دې جګړه کې هم په ميليونونو خلک ووژل شول. د شلو کالو په شاوخوا کې د دوونړيوالو جګړو پېښدل، د دې لامل شول چې سوله غوښتونکي کسان د جګړې د مخنيوي په هکله د حل د لارې په فکر کې شي. د لومړۍ نړيوالې جګړې په پای کې د ملتونو د ټولنې (جامعه ملل) په نامه يو سازمان د جګړو د مخنيوي په خاطر جوړ شو. خو دغه سازمان هم ونه کړای شول چې د جګړو د مخنيوي په لاره کې کوم برياليتوب تر لاسه کړي. له يوې خوا هغه لويې دردونکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښې او نه جبرانېدونکي زيانونه چې د دويمې نړيوالې جګړې څخه پاتې شوي وو او له بله پلوه د زياتو ورانونکو نظامي وسلو جوړول لکه اتمي وسلې، د دې لامل شول چې خلک او دهغه وخت دولتونه د سولې ساتنې اړتيا، له پخوا څخه زياته احساس کړي. په پاي کې د زياتو هڅو وروسته په١٣٢٤ لمريز کال کې د (٥١) غړو له خوا د ملګروملتونو د منشور په امضا کولو سره، ملګري ملتونه په رسمي توګه پرانيستل شو. نور هېواد ونه کرار،کرار د ملګروملتونو غړي شول. اوسمهال ١٩١ هېوادونه په ملګروملتونو کې غړيتوب لري. زموږ هېواد افغانستان په ١٣٢٥ لمريز کال کې د ملګروملتونو غړيتوب تر لاسه کړ. د ملګروملتونو ماڼۍ د امريکا د متحدو ايالتونو د نيويارک په ښار کې ده. په ملګروملتونو کې شپږ ژبې رسميت لري چې له : انګليسي، فرانسوي، اسپانوي، چينايي، روسي او عربي څخه عبارت دي.

خبرې پرې وکړئ:

تاسې زده کړل چې ملګري ملتونه د سولې او امنيت د ساتلو په خاطر، جوړشويدي. ستاسې له نظره، ملګري ملتونه کوم کارونه بايد سرته ورسوي ترڅو وکړاي شي چې سوله او امنيت په نړيواله کچه وساتي؟

د ملګروملتونو(اركان)

ملګروملتونو خپلو موخوته د رسيدو لپاره پخپل منځ کې دکار وېش ته اړتيا درلوده. هغه عمده ستنې (ارکان) چې د ملګروملتونو منشور د دې سازمان لپاره طرحه کړي دي عبارت دي له:

عمومي ټولنه (**مجمع عمومي**) عمومي ټولنه د ملګروملتونو د ټولو غړو مجموعې ته ويل کېږي، چې هر غړي يې په عمومي غونډو کې د يوې رايې حق لري. د نورو غړو منل، د پخوانيو غړو ځنډول (تعليق) او يا لېرې کول او د امنيت شورا د غير دايمي غړو ټاکنه، د عمومي ټولنې دندې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امنیت شورا:

د امنیت شورا له پنځلسو غړو څخه جوړه شوي ده چې پنځه غړي یې دایمي او لس نور غړي یې غیر دایمي دي. دایمي غړي، د امریکا، روسیې انګلستان، فرانسې او چین له هېوادونو څخه عبارت دي.غیر دایمي غړي په هر دوو کالو کې یوځل د عمومي ټولنې له خوا ټاکل کېږي.د امنیت د شورا ټول تصمیمونه باید د دې شورا د ټولو دایمي غړو په موافقې سره ونیول شي. د یوه دایمي غړي مخالفت د یوه تصمیم داجرا کولو لپاره مانع او خنډګرځي. دغه مخالفت ته چې دیوه تصمیم د اجرا مانع ګرځي په اصطلاح کې د هغه تصمیم ویتوکول وایي. د امنیت د شورا دنده د سولې ساتل دي چې په لاندې دوو طریقو سرته رسېږي.

۱- په سوله ایز ډول د اختلافونو حل وفصل کول.

۲- سولې ته د ګواښ او یا تېري په وخت کې عملي اقدام کول.

اقتصادي، اجتماعي شورا: دا شورا د غړو هېوادونو د اقتصادي او ټولنیزې ودې لپاره زیارباسي.

د عدالت نړیواله محکمه: که چېرې د هېوادونو تر منځ اختلافات موجودوي نو کولای شي چې دغې محکمې ته چې مرکز یې د هالند د هېواد د (لاهه) په ښار کې دی، شکایت وکړي او دغور غوښتنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارالانشا[٤]: دارالانشاء له يو تن سرمنشي او يو شمېر کارمندانو څخه جوړه شوي ده. د ملګروملتونو سرمنشي د سازمان د ټولو چارونظم او ترتيب برابروي او همغږي کوي يې او دعمومي ټولنې او امنيت شورا مصوبې نېغ په نېغه اجرا کوي او يا دهغود اجرا نظارت کوي. همدارنګه سرمنشي کولاي شي چې دامنيت د شورا پام هرې هغې موضوع ته چې نړيواله سوله او امنيت د خطرسره مخامخ کوي، را واړوي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

١. د ملګروملتونود جوړيدو موخې وليکئ.
٢. د عمومي ټولنې دنده څه شی ده؟
٣. د امنيت شورا کومې دندې لري؟ ويې وايئ.
٤. د ملګروملتونو داصلی ستنو(ارکان) نومونه واخلئ او د ملګروملتونو د سرمنشي دندې وليکئ.

فعاليت:

شعر په ځير سره ولولئ او لاندې پوښتنې ته ځواب ورکړئ؟

بنی آدم اعضـــاي يـکديگرنـد * که در آفرينش زيک گوهراند.
چوعضـوي به درد آوردروزگـار * ديگر عضـــوها را نماند قـرار.

د سعدي د دغه شعر او د ملګروملتونو د دندو تر منځ څه اړيکه موجوده ده؟ ويې وايئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرعي ارکان او د ملګروملتونو اړوند سازمانونه

خبرې پرې وکړئ:

انځورونوته په ځير سره وګورئ او پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

۱.دغه آرمانونه په کومو موسسو پورې اړه لري؟

۲ .آيا د دغو مؤسسو خدمتونه مو چېرې ليدلي دي؟ که ليدلي مووي نو تشريح يې کړئ.

په تېر لوست کې د ملګروملتونو د جوړيدو په دليلونو باندې پوه شو. همدارنګه د هغه اصلی دندې او ارکان موو پيژندل. په دې لوست کې د ملګروملتونو اړوند فرعي ارکانو او تخصصي موسسو سره آشنا کيږو.

(۱) آرم ديو دولت، اداري يا موسسې ځانګړې نښه چې د کاغذ پرمخ يا کوم بل شي باندې يې وکاږي.

د ملګروملتونو جوړېدل د نړۍ د هېوادونو ترمنځ د سترو او پراخو همکاريو او مرستو پيل وګرځېد. د دغو مرستو زياته برخه هغه مرستې دي چې د ملګروملتونو په منشور کې يې وړاندو ينه نه وه شوي. له دې کبله، د ملګروملتونو فرعي ستنې يا ارکان فعال شول ترڅو وکولای شي چې نړېوالو مرستو ته په ټولو برخو کې پراختيا ورکړي. ځينو خپلواکو تخصصي سازمانونو چې په نړېواله کچه يې فعاليت کاوه د ملګروملتونو سره يې ځينې قراردادونه لاسليک کړل ترڅو خپل پروګرامونه د ملګروملتونو سره په همغږۍ کې، عملي کړای شي. همدا وجه ده چې هغوي ته د ملګروملتونو اړوند تخصصي سازمانونه وايي. په عمومي ډول ، د ملګروملتونو اړوند سازمانونه په دريو کاري ډلو وېشل کېږي.

۱. د کرنيزو، صنعتي، پولي بانکي(اقتصادي) چارو د پراختيا موسسې؛

۲. د خدمتونو او اړيکو نيولو موسسې؛

۳. ټولنيزې، فرهنګي او روغتيا يې موسسې؛

دغه موسسې او سازمانونه د کرنې او نړېوالو اړيکو د پراختيا په لاره کې او په نړېواله کچه د ژوندانه د ټولنيزې، فرهنګي او روغتيايي سطحې د لوړتيا لپاره فعاليت کوي. پدې ځاي کې ديادوشو يو سازمانونو څخه د ځينو مهمو سره يې آشنا يې پيدا کوو.

يونسکو:

ستاسې له نظره څرنګه کولاي شو چې د و امداره سوله منځته راوړو؟

د ملګروملتونو اړوند د تخصصی سازمانونو څخه يو يې هم د زده کړې ، علمي او فرهنګي چارو سازمان يا(يونسکو(UNESCO) دئ. تر دې دمخه مو زده کړل چې ملګري ملتونه په نړۍ کې د سولې د منځ ته راتلو د انګېزې له مخې ، منځته راغلل. له هغه ځايه چې ملګري ملتونه يو سياسي سازمان دی او له دولتونو څخه استازيتوب کوي، په يوازې توګه نشي کولای چې په نړۍ کې د جګړې لا نجه حل کړي. د يونسکو بنسټ اېښودونکو دا عقيده درلوده چې جګړه لومړی د انسان په ذهن کې را پيدا کېږي. له دې کبله د سمې زده کړې او روزنې په ترڅ کې بايد د بشر په فکر کې د سوله غوښتنې حس هم را پيدا او پيا وړې کړو. نو علم او پوهې او د انسان روزنې ته په زياته پاملرنه سره کولاي شو چې داسې انسانان وروزو چې جګړه د اختلافاتو د حل او له منځه وړلو يوازينې لارونه ګڼي. له همدې کبله د ملګروملتونو د زده کړې، علمي او فرهنګي سازمان يعنې يونسکو، منځته راغلی دی.

خبرې پرې وکړئ:

آيا تراوسه پورې مو دهغو مختلفو ستونزو په هکله چې تاسې ور سره مخامخ ياست، فکر کړی دی؟ د هغې بېلګې او مثالونه وښياست. دهغو د کموالي لپاره کومې د حل لارې ستاسې په نظر درځي؟ د هغو په هکله په ټولګي کې سره و غږېږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونیسف:

د ملګروملتونو د فرعي ارګانو له جملې څخه یو یې د ملګروملتونو د ماشومانو صندوق دی چې په لنډ ډول (یونیسف) (UNICEF) ورته وایي. د یونیسف موخه د نړۍ د ټولو ماشومانو لپاره د امن، سلامتیا، مناسبو خوړو او ګټورې ښوونې او روزنې سره مرسته کول دي. همدارنګه یونیسف د ښځو په وړاندې د هر ډول توپیر کولو(تبعیض) له منځه وړلو څخه ملاتړ اود نجونو په زده کړه ټینګار کوي. یونیسف هڅه کوي ترڅو هغه خنډونه چې د ماشومانو امنیت او سوکالي ګواښوي، کم کړي او د ماشومانو سره دهغوي حقوقوته د رسیدو په لاره کې چې د پوهې،روغتیا او مناسبې ښوونې او روزنې څخه عبارت دي، مرسته وکړي.

د کډوالو په چارو کې د ملګروملتونو عالي کمیشنري:

په هر هېواد کې د جګړې خورا مهمې او ډېرې زیان اړوونکې پایلې په جګړه ځپلې سیمه کې د زیات شمېر اوسیدونکو بې کوره کېدل او بې ځایه کیدل دي. په همدې دلیل سره،ملګروملتونو د خپلو فعالیتونو یوه برخه د بې ځایه شویو او کډوالو د چارو د ترسره کیدو لپاره ګمارلې ده. د کډوالو په چارو کې د ملګروملتونو کمیشنري UNHCR د ملګروملتونو فرعي رکن دی چې په دې برخه کې فعالیت کوي. د دې کمیشنرۍ تر ټولوستره دنده دکډوالو څخه دنړیوال ملاتړتامینول، د دوی د لومړنیو اړتیاوو د تامینیدو سره مرسته کول او د دوي د اساسي حقوقو د تریښنولاندې کیدو څخه مخنیوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. د ملګرو ملتونو تخصصي سازمانونه د کومو موخو د سرته رسولو لپاره منځته راغلي دي؟
۲. د ملګرو ملتونو اړوند د تخصصي سازمانونو فعالیتونه په څو برخو وېشل کېږي؟
۳. د یونسکو دندې بیان کړئ.
٤. یونیسف څه ډول سازمان دی؟ توضیح یې کړی.
۵. د ملګرو ملتونو د کډوالو د عالي کمیشنري مرستې څه ډول خلکوته رسېږي؟

فعالیت:

په دې باره کې چې د ملګرو ملتونو اړوند کوم سازمان ستاسې د اوسیدو په ځای کې فعالیت کوي، معلومات ترلاسه کړئ؛ بیا د هغو د فعالیت په هکله یو راپور ترتیب کړئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

نهم لوست

د ملګروملتونو د کړو وړو شرحه[۱]

خبرې پرې وکړئ:

په تېر لوست کې مو ولوستل چې ملګري ملتونه د ځانګړو موخو د تر سره کولو لپاره جوړ شوي دي. ستاسې په نظر:

۱. ملګروملتونو هغه موخې څو مره تر سره کړې دي؟

۲. په افغانستان کې څومره بریالي شوي دي؟

پوهېږو چې ملګري ملتونه د دویمې نړیوالې جګړې د پای ته رسیدو نه وروسته، نړیوالې سولې او امنیت ته د انسانانو د جدي اړتیا او غوښتنې له کبله جوړ شول. په تېرو لوستونو کې د ملګروملتونو د موخو، پروګرامونو، اصلي او فرعي ستنو (ارکان) او تخصصي موسسو سره بلدشو. په دې لوست کې د ملګروملتونو کارنامه په لاندې درو حوزو (سیمو ،ساحو) کې تر څېړنې لاندې نیسو.

(۱) د تاریخ یا د چا د حال د شر حې په معنا، یا هغه پاڼه چې په هغو کې د کوم کارګر او یا زده کوونکي د زده کړې جریان لیکل کېږي. د لته د ملګروملتونو کړه وړه چې په کومو برخو کې فعالیت کوي، بیانوي،یا د ګاري کار،هغه لوی کار چې یا د پاتې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د جګړې مخنیوی او دسولې منځته راوړل.
۲. د کار د‌پیدا کیدو او د غریبۍ او فقر سره د مبارزې کولو له لارې د ژوندانه د سطحې لوړول.
۳. د هېوادونوتر منځ په سوله ییزه توګه د اختلافونو د حل کولو سره مرسته کول.

د جګړې مخنیوي او د سولې منځته راوړل.

ملګروملتونو په ډېرو ځایونو کې د جګړې د مخنیوي او سولې د منځته راتلو لپاره خپل اقدامات کړې دي. ځینې مهمترین اقدامات چې څو- څو ځله د ملګروملتونو له خوا عملي شوي دي عبارت دی له:

۱. د احتمالي جګړې د مخنیوي لپاره د ملګروملتونو د سوله ساتونکو ځواکونو ځای په ځای کول.
۲. په جګړه کې د ښکېلو خوا وو څخه د وسلو را غونډول.
۳. د ملګروملتونو د سرمنشی په منځګړیتوب په جګړه کې د ښکېل غاړو خبرو اتروته هڅول.

د دې ټولو اقداماتو سره، سره ملګري ملتونه په ځینو ځایونو کې د خپلو موخو په تر سره کولو، نه دي بريالي شوي ، په همدې دلیل، موږ د ملګروملتونو د جوړېدو څخه تر اوسه پورې د نړۍ په ډېرو ځایونو کې زیاتې جګړې په سترګوولیدې. د بېلګې په توګه په تېرو دېرشو کلونو کې زموږ په هېواد کې د جګړې، زموږ په ګاونډکې د عراق اوایران جګړه، په ختیځه اروپا کې د بوسنی هرزګوینا او یو ګوسلاو یا بحرانونه یاد ولی شو.

د ملګروملتونو د سولې د منځته راوړو په لاره کې ستره ناکامي، د فلسطین مسئاله ده چې دوی ونه کړای شول د فلسطین خلکوته د هغوی حقوق بیرته ورکړي او همدارنګه د هغوی خاوره تر اوسه پورې د اسرائیلو تر ولکې او اشغال لاندې ده.

د کار پیدا کول او د غریبۍ سره مبارزه:

په ټوله نړۍ، په ځانګړې توګه په خوارو هېوادونو کې، د ژوندانه د سطحې لوړول، دکارپیداکول او د غریبۍ سره مبارزه کول، د ملګروملتونو نورې موخې دي. د ملګروملتونو هغه اصلی رکن چې د دغه ډول پروګرامونو د سمبالولو دنده یې په غاړه ده، د اقتصادي او اجتماعي شورا څخه عبارت دی.همدارنګه نړیوال بانک، د خوړواو کرنې نړیوال سازمان (فاؤ) د کرنې د پراختیا بانک او د بیارغونې او پراختیا نړیوال بانک د ملګروملتونو اړوند هغه موسسې دي چې په دې برخه کې کار او فعالیت کوي. نړیوال بانک وورسته پاتې هېوادونوته د دې په خاطر پور ورکوي چې هغوی وکړای شي د کرنې او صنعت په چارو کې پرمختګ وکړي. د دې سره سره نن سبا په نړۍ کې اقتصادي او ټولنیزې نا برابرۍ ډېرې زیاتې دي. ځینې هېوادونه سخت د غریبۍ او نېستۍ سره لاس او ګرېوان دي او هر کال یو زیات شمېرخلک په دې هېوادونو کې د غریبۍ او لوږې له لاسه مري. ملګروملتونو د مختلفو دلایلو له کبله پدې هېوادونو کې د غریبۍ او لوږې له منځه وړلو په خاطر، ټینګ او غوڅ ګامونه ندي پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اختلافونو سوله ییز حل:

د ملګروملتونو د مهمو کارونو څخه یو یې هم دعدالت دنړیوالې محکمې جوړیدل دي چې د نړیوالواختلافونو د حل کولو په خاطر جوړه شوي ده. د هغو د وسیو شمېرچې د عدالت نړیوالې محکمې ته راجع کېږي ورځ په ورځ زیاتېږي.

افغانستان او ملګري ملتونه:

په دې پوهېږو چې زموږ هېواد د ملګرو ملتونو د غړو هېوادونو څخه، یو هېواد دی. ملګري ملتونه په فعاله توګه په افغانستان کې بوخت دي. دغه سا زمان په مختلفو برخو لکه: بې وسلې کول، د مخدره توکو کنترول،تولید او قاچاق مخنیوي، بیارغونه او په ټول هېواد کې د امنیت ساتلو په چارو کې د افغانستان د خلکو سره مرسته کوي.

په دې هکله، د امنیت شورا نړیوالو سوله ساتو ځواکونو (ISAF) ته اجازه ورکړه چې د کابل څخه بهر هم فعالیت وکړي.

د ملګروملتونو دزده کړې، علمي او فرهنګي سازمان (یونسکو) هڅه کوي چې د فرهنګي میراث په ساتلو کې د افغانانو سره ملتیا وکړي. د ملګروملتونو د ماشومانوصندوق (یونیسف) د ځینو خطر ناکو او د مخنیوي وړ ناروغیو لکه تیتانوس، پولیو او شري په وړاندې د ښځو او ماشومانو د واکسین په برخه کې مرسته کوي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. آیا ملګري ملتونه په نړۍ کې د جګړې په مخنیوي کې بریالي شوي دي؟

۲. ملګري ملتونه د کومو موسسو پواسطه په نړۍ کې د غریبۍ د له منځه وړلو لپاره هڅه او کوښښ کوي؟

۳. د ملګرو ملتونو کومې برخې د افغانستان د بیا رغونې په چارو کې زموږ د خلکو سره مرسته کوي؟

فعالیت:

له لسو کسانو سره مصاحبې وکړئ او له هغو څخه وغواړئ چې لاندې پوښتنې ته ځواب ورکړي:

ملګري ملتونه په افغانستان کې د سولې او امنیت په راوستوکې څومره بریالی دي؟

ډېر ◯ منځنی ◯ لږ ◯

ځوابونه په نښه کړئ. په پای کې یې جمع کړئ او ویې ګورئ چې څوتنو ډېر په نښه کړي دي. څو تنو منځنی په نښه کړي دي او څوتنو لږ په نښه کړي دي. پایله یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دځپرکي لنډیز

ملګري ملتونه د دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته دنړیوالو غوښتنو په ځواب کې چې د سولې د ټینګښت او امنیت د رامنځته کیدو څخه عبارت وه، جوړشول ،ملګري ملتونه اصلی ارکان لري چې د عمومي ټولنې، د امنیت شورا، اقتصادي- اجتماعي شورا، د عدالت نړیواله محکمه او دارالانشا څخه عبارت دي.

یونیسف او د کډوالو په چارو کې د ملګروملتونو عالي کمیشنري د دې سازمان د فرعي ارکانو له جملې څخه دي. یونسکو په ملګروملتونو پورې تړلی سازمان دی. د ملګروملتونو اړوند سازمانونه په درې کاري ډلو وېشل کېږي.

۱. د کرنې د پراختیا، صنعت، پولي، بانکي (اقتصادي) موسسې.

۲. خدماتي او ارتباطي موسسې.

۳. ټولنیزي، فرهنګي او روغتیایي موسسې.

د ملګروملتونو کارنامه په لاندې دریو حوزو کې څېړل کېږي:

۱- د جنګ څخه مخنیوي ۲- د ژوندانه د سطحې لوړیدل او د غریبۍ کمول، ۳- د هېوادونو تر منځ په عادلانه توګه د اختلافونو حل کول. د دې حالاتو په هر یوه کې ملګروملتونو بریالیتوبونه او ناکامۍ لیدلي دي. د ملګروملتونو مهم ناکامي د فلسطین ناکامي ده. ځکه ویي نکړای شول چې هغوی ته د دوی حقونه بیرته ورپه برخه کړي. ملګري ملتونه په افغانستان کې پراخ او فعال شتون (حضور) لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د بشر حقونه

په دې څپرکي کې لاندې درسونه لولو.

- د بشر د حقونو سره آشنا کېدل.
- په افغانستان کې د بشر حقونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

د دې څپرکي په ختمېدو سره زده کوونکي باید وکولی شي چې:

- د بشر حقونه تعریف کړی شي.
- د بشر له حقونو څخه ځینې مهم يې وپېژني.
- د بشر د حقونو د نړیوالې اعلامیې د اهمیت او ټولنیزې محتوا سره أشنا شي.
- د اسلام سپیڅلي دین سره د بشر د حقونوپه اړیکو پوه شي.
- زموږ په اساسي قانون کې د بشر د حقونو ځای وپېژني؟
- د افغانستان د بشر د حقونو د خپلواک کمیسیون سره أشنا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشر د حقونو سره آشنا کېدل.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ:

- د بشر د حقونو د معنا سره څومره بلدتیا لرئ؟
- آیا کولی شئ چې د ځینو نومونه واخلئ؟

تاسې هرو مرو (د بشرد حقونو) اصطلاح د مختلفو کسانو او یا هم له رسنیو څخه اورېدلې ده. په دې درس کې د بشر د حقونو د مفهوم سره زیاته آشنایي پیداکوئ.

د بشر حقونه څه شی دي؟

د بشر حقونه د(بشر) او (حقونو) د دوو کلمولو یو ځای کېدو څخه جوړشویدي. حقونه د حق جمع ده او (حق) د طلب او استحقاق په معنا دی. بشر د هغه ټولو انسانانو په معنا دی کوم چې د ځمکې پر مخ ژوند کوي. د بشر حقونه د یو شمېر هغو حقونو او ارزښتونو څخه عبارت دي چې هر انسان باید پخپل ژوندانه کې له هغو څخه برخمن وي لکه: د آزادی حق. د ژوندانه حق، د برابري او عدالت حق. ټول انسانان باید له دغو حقونو څخه برخمن وي او د نژادي، جنسیتي، فرهنگي، دیني او جغرافیایي توپیرونوپه خاطر، باید له هغو څخه بې برخې نه شي. د اسلام په سپیڅلي دین کې، انسان د ځانگړې درناوي څخه برخمن دی او زیات حقونه لري

چې هېڅوک د دې حق نه لري چې په خپل سر هغه له ده څخه واخلي.

کله کله زوروركسان د خپل جسمي او ټولنيز زور څخه په ګټه اخيستنې سره، د نورو خلکو انساني حقونه تر پښو لاندې کوي. د تاريخ په اوږدو کې دغه راز ډېرې پېښې د دې لامل شوې چې پوهان او د ټولنيزې روغې جوړې غوښتونکي د هغه لپاره د حل لاره ولټوي.

د انساني ارزښتونو تبليغول او رواجول د انساني ضد عادتونو او بې عدالتيو پر خلاف مبارزه کول ، په دې لاره کې د سوله غوښتونکو د هڅو څخه عبارت دي. د دې هڅو په رڼا کې د بشر د حقونوتر پښولاندې کول کم شول. د بشر د حقونو موخه د ټولنې او ولسونو دحقونو دامنيت او د ژوندانه دکچې د لوړتيا ضمانت کول دي. بشري حقونه نن ورځ د بشري ټولنو د ډېرو مهمو ارزښتونو څخه شمېرل کېږي. د بشر د حقونو په باره کې خورا مهم نړيوال سند((د بشر د حقونو نړۍ واله اعلاميه)) ده.

د بشر د حقونو نړيواله اعلاميه:

د بشر د حقونو نړيواله اعلاميه هغه نړيوال سند دی چې د ملګروملتونو د عمومي مجلس (مجمع عمومي) له خوا تصويب شو. دغه اعلاميه يوه د نړيوالو خورا مهموسندونو له جملې څخه ده چې موخه يې د ټولو انسانانو لپاره د برابرو حقونو او بنسټيزو آزاديو تامينول دي. د دې حقونو تامينول کيداى شي چې د نړيوالې سولې لپاره، يو ضمانت شي. په لومړنۍ او دويمه نړيوالو جګړو کې د مليونونو انسانانو وژنه او بې کوره کيدل، په نړۍ کې د بشر د حقونو څخه ښکاره سرغړونه وه. د دا ډول سترو دردونکو پېښو د تکرار د مخنيوي په خاطر، د مختلفو هېوادونو استازو د بشر د حقونو خورا مهم اصول او ارزښتونه د بشرد حقونو په نړيواله اعلاميه کې سره را غونډ (تدوين) کړل او د هغو د عملي کولو په هکله يې خپله ژمنه اعلان کړه. ځينې خورا مهم حقونه چې په دې اعلاميه کې راغلي دي عبارت دي له:

۱- د ژوند حق:

په دې معنا چې هر څوک د ژوند کولو حق لري او هېڅوک نشي کولی چې په خپل سر دغه حق له چا څخه واخلي.

۲- آزادي او ځانګړي امنيت:

د چاپه ځانګړي (شخصي) آزا دۍ او امنيت باندې بايد تېرى ونشي.

۳- د قانون په وړاندې د برابرۍ حق:

ټول خلک د قانون په وړاندې يو شان دي . قانون د ټولو په وړاندې بايد يو شان تطبيق شي.

۴- د وګړو انساني کرامت: انسان يو با ارزښته او د درناوى وړ موجود دى. د هغه د دغه حق بايد ټول درناوى وکړي.

۵- د واده کولو (ازدواج) حق: هر څوک د دې حق لري چې پخپل اختيار او بشپړ رضايت سره واده وکړي. په واده کولو کې د ښځې او يا نارينه مجبورول منع دي.

۶- د شتمنۍ (مالکيت) حق: يعنې دا چې د انسان شتمني او مالکيت د درناوى وړ دى او هېڅوک نشي کولی چې پخپل سر دغه حق له چا څخه په زور واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د فکر، عقیدې، بیان او مطبوعاتو آزادي: په دې معنا چې هر څوک کولی شي چې آزاد فکر وکړي او په آزاده توګه هغه بیان او خپور کړی شي.

۸- ښوونې او روزنې حق:

هر څوک د دې حق لري چې د مناسبې ښوونې او روزنې څخه برخمن شي. لږ تر لږه لومړنی زده کړې باید وړیا او جبري شي.هغه ارزښتونه چې د بشر د حقونو په نړۍ واله اعلامیه کې راغلي دي، نړۍ وال او ټولنیز دي خو د هغو رواجول او پراختیا د کوچنیو چاپر یالونو لکه کورنی، ښوونځي، او ټولنې څخه پیل کېږي او بیا د ملي او نړۍ والې ټولنې تر کچې پورې پراختیا مومي. لیکن کورنی او ښوونځي، هغه وخت دغه ارزښتونه رعایت کولی او یا ماشومانو او زده کوونکو ته ور انتقالولی شي، چې دوی پخپله د بشر د حقونو څخه برخمن وي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱.د بشر حقونه تعریف کړئ.
۲.آیا اسلام د بشر حقونه په رسمیت پېژني؟ څرنګه؟
۳.د بشر د حقونو موخه څه شی ده؟
٤د بشر د حقونو اعلامیه څه شی ده؟
٥د بشر د اساسي حقونو له جملې څخه چې د بشر د حقونو په نړیواله اعلامیه کې راوړل شوي دي، د درو حقونو نومونه یې واخلئ.

فعالیت:

په خو ډلو وویشل شئ؛ هره ډله د لوېانو او ښوونکو په مرسته د لاندې مفهومونو په باره کې د قرآن کریم آیتونه پیدا کړئ او په ټولګي کې یې خپلو ملګروته ولولئ.
۱- برابري، ۲- عدالت، ۳- آزادي، ٤- د ژوند حق.

يوولسم لوست

په افغانستان کې دبشر حقونه

خبرې پرې وکړئ

انځورته وګورئ او پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

۱- ستاسې له نظره د دغه وګړو معلوليت د څه شي څرګندوی دی؟

۲-- آیاکولالی شو چې د دغه ډول معلوليتونو مخنيوی وکړو؟ څه ډول؟

په تېر لوست کې د بشر د حقونو د مفهوم او د هغه د ارزښتونو سره آشنا شوئ اوس په افغانستان کې د بشر د حقونو ځای او مقام تر څېړنې لاندې نيسو.

په افغانستان کې د بشر د حقونو شاليد(تاريخچه):

د بشر د حقونو ارزښتونه د افغانستان د خلکو لپاره چې د اسلام په آزادی ښبونکي ښوونځي کې روزل شوي دي، کوم نوی شی نه دی؛ خو په منظمه توګه د بشر حقونو ته د خپلواکۍ د ترلاسه کیدونه وروسته د ۱۳۰۳ لمريز کال په لومړني اساسی قانون کې، پاملرنه وشوه. د بېلګې په توګه د يوهېوادوال په توګه د مساوی حقونو، ځانګړي (شخصی) حقونو، د شخصيت ساتنه، د مريي توب له منځه وړل، د مطبوعاتو آزادي، د ښوونې او روزنې حق، د قانون په وړاندې د خلکو برابر والی، په دولتي دندوکې د بوختيدو حق او د شتمنی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

استوګنځي مصئونیت، د لومړي ځل لپاره په دې قانون کې رسمیت پیدا کړ. د ۱۳۰۹ لمریز کال په اساسي قانون کې، د پارلمان جوړېدل چې د ولسواک حکومت د ځانګړتیاوو څخه شمېرل کېږي، وړاندوینه وشوه. د ۱۳٤۳ لمریز کال په اساسي قانون کې دبشر د حقونو زیات شمېر هغه مفهومونه چې د بشر دحقونو په نړیواله اعلامیه کې موجود وو، په پام کې ونیول شول. ملت ته د حاکمیت د حق سپارل، د دولت له خوا د آزادۍ او انساني کرامت درناوی کول ، د تګ راتګ حق، د بیان او فکر د آزادۍ حق، د مظاهرو او غونډو کولو حق، په ټاکنوکې د برخې اخیستوحق له هغو مهمو نوښتونو څخه وو چې په دې اساسي قانون کې په رسیمت وپېژندل شول. د ۱۳۵۵ لمریز کال په اساسي قانون کې پاچاهي نظام په جمهوري نظام بدل شواو دا وړاندوینه پکې وشوه چې جمهور رئیس دې د ټولټاکنو له لارې وټاکل شي.

له دې سره، سره د بشر حقونه په افغانستان کې د تاریخ په اوږدوکې سخت تر پښولاندې کېدل او حاکمانو به پر خلکو باندې ډول،ډول ظلمونه کول. د تېرو څو لسیزو په اوږدوکې چې په ټول هېواد کې جنګ او جګړې روانې وې، د بشر دحقونو څخه تېری کول او ترپښولاندې کول، ببخي زیات شول.په دې موده کې زموږ زیات شمېر هېوادوال مړه او ژوبل شول. کوچنیان او په ځانګړې توګه نجونې له زده کړې څخه بې برخې شوې او زیات شمېر کورنۍ بهرنیو هېوادونو ته کډه، تیت اوپرک شوې.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنې په ځیر سره وګورئ او په هکله یې یو له بله سره خبرې وکړئ:

۱- دهېواد په نوي اساسي قانون کې، بشري حقونو ته په کوم نظر کتل شوي دي؟

۲- د افغانستان اسلامي جمهوري دولت، د بشر د حقونو څخه د څارنې په خاطر، کوم کارونه سرته رسولي دي؟

زموږ په نوي نظام کې د بشر حقونه

د خلکو بیدارېدل او له اوږدو جګړو څخه اوښتي زیانونه، د دې لامل شول چې خلک او په جګړو کې د ښکېلو ډلو مشران، د هغې طرحې په هکله چې د ملګروملتونو د سازمان له خوا برابره شوې وه، جوړې ته (موافقې) سره ورسېږي. دغه پرېکړه لیک (توافقنامه) د یوه کنفرانس په ترڅ کې چې د آلمان د بن په ښارکې جوړشوی وو، لاسلیک شو. په دې کنفراس کې د افغانستان د مختلفو ډلو استازو د لنډمهالې اداري جوړېدل په داسې ډول چې په هغه کې د مختلفو قومونو استازې په مساوی او عادلانه ډول برخه ولري، د موجوده ستونزې او لانجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل لپاره معقوله لاره وبلله. په نوي اساسي قانون کې د بشر د حقونو مختلفې خوا وې په پام کې نیول شوی دي. په دې ځای کې یوازې هغه دوې مادې چې د بشر په حقونو پورې اړه لري، لولو.

•په شپږمه ماده کې راغلي دي: دولت د انساني کرامت د ساتلو، بشري حقونو د ملاتړ، د ولسواکۍ د تحقق، د ملي وحدت تامین، د ټولو قومونوو او قبایلو تر منځ د برابرۍ او د هېواد په ټولو سیمو کې د متوازنې پراختیا او ټولنیز عدالت پر بنسټ د یوې هوسا او پر منځ تللې ټولنې په جوړولو مکلف دی.

• اوومه ماده وايي: دولت د ملګروملتونو د منشور، د دولتونو ترمنځ تړونونو، د نړیوالو تړونونوچې افغانستان د هغو سره تړاو لري او د بشری حقونو د نړیوالې اعلامیې رعایت کوي.

د افغانستان د بشر د حقونو خپلواک کمیسیون:

د بن په کنفرانس کې، په افغانستان کې د بشر د حقونو څخه د ملاتړ، څارنې او پراختیا په خاطر د بشر د حقوقو د خپلواک کمیسیون وړاندوینه وشوه. د همغې لوزنامې پر بنسټ جمهور رئیس په ۱۳۸۱ لمریز کال په افغانستان کې د بشر د حقونو د خپلواک کمیسیون د جوړیدو فرمان ورکړ. د اساسي قانون په (۲۵) ماده کې هم د دغه کمیسیون په جوړیدو باندې ټینګار شوی دی. د اساسي قانون په همغې ماده کې راغلي دي: هرهغه څوک کولی شي چې بشري حقوق یې تر پښنو لاندې شوي وي، دغه کمیسیون ته شکایت وکړي. کمیسیون کولی شي د خلکو د بشري حقونو د تريښولاندې کېدو موارد قانوني مراجعوته ولیږی او د هغو له حقونو څخه ملاتړوکړي.

د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون، د خلکو د پوهې د کچې د لوړېدو او د بشر د حقونو ښخه د ملاتړ په خاطر د وزارتونو او نورو دولتي سازمانونو، د مدني ټولنې د جوړښتونو او رسنیو سره نږدې اړیکې ولري. سر بېره پردې د ورکشاپونو د دایرېدو، مصاحبو، د فلمونو د جوړېدو، د کتابونو، مجلو، کوچنیو فصلونو، پوسترونو او بروشورونو له لارې د بشر د حقونو د پراختیا په لاره کې هڅه کوي.

د لوست تکرار:

- ---
- ---
- ---

پوښتنې:

١- په کوم اساسي قانون کې پاچاهي نظام په جمهوري واوښت؟
٢- درویشت کاله جګړو د افغانستان خلکو ته کوم زیانونه ورسول؟
٣- د افغانستان خلکو په هېواد کې د جګړې د ختمیدو او د امنیت، سولې اوثبات د ټینګښت لپاره کومه د حل لاره د بن په کنفرانس کې معقوله وګڼله؟ ولې؟
٤- اساسي قانون د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون ته کومې دندې مطرح کوي؟
٥- د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون په کومو برخو کې فعالیت کوي؟

فعالیت:

د هغو کارونو په باره کې چې د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون ستاسې د استوګنې په ځای کې سرته رسولي دي، یو ګزارش برابر کړئ او په ټولګي کې یې نوروته ولولئ.

د څپرکي لنډیز

د بشر حقوق هغه حقونه دي چې هر انسان باید په ژوند کې له هغوی نه برخمن وي؛ لکه د ژوند کولو حق، د خپلواکۍ حق، د برابرۍ او عدالت حق. د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه په ١٩۴٨ م کال کې د ملګرو ملتو له خوا د نړۍ د خلکو لپاره د برابرو حقوقو او بنسټیزو خپلواکیو د لاس ته راوړلو په موخه رامنځ ته شوه.

د بشر د حقوقو مفاهیم او ارزښتونه د اسلام په مقدس دین کې وجود لري. د افغانستان په لومړني اساسي قانون کې د بشر په حقوقو باندې ټینګار شوی دی. په ورستیو لسیزو کې جګړه په هېواد کې د بشر له حقوقو نه د پراخې سرغړونې لامل وګرځېده.

د هېواد په نوی نظام کې، د بشر د حقوقو د ملاتړ او د بشر د حقوقو د سرغړونې د مخنیوی لپاره بندوبست وشو چې «د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون» جوړېدل له هغې جملې نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library